

(втечу), котра посилюється, щоб позбутися аверсивного досвіду [1, 3]. Таке тлумачення даного процесу обґрунтовується як марний ескапізм та уникнення, яке посилювалося травматичним минулим, тобто румінація може бути засвоєна як стратегія боротьби з важким та жорстоким досвідом. За таких обставин вона є адаптивним механізмом, котра зменшує негативний контекст події, але надмірно засвоюється та невивірковано використовується до інших ситуацій. Окрім того, румінування може бути змодельоване найближчим докільям (батьками, опікунами тощо), а також коли індивід не засвоює активні поведінкові компенсаторні стратегії подолання труднощів та уміння регулювати емоції.

Однак, низка науковців обґрунтовує різні стилі румінації з багатоаспектними функціональними властивостями та наслідками, а саме: 1) конструктивний (конкретне, критичне, зорієнтоване мислення) та неконструктивний або малоадаптивний (абстрактне, оцінювальне мислення) [2, 3]. Балансування цих форм мисленнєвих процесів відображає взаємозв'язок між мисленням та дією: якщо міркування про проблему задіює лише збільшення роздумів як таких, то мислення занадто абстрактне, котре підживлює саме себе, переходячи в румінацію, надузгаальнення та бездіяльність. Якщо міркування про проблему призводить до виникнення плану, прийняття рішення та до певної дії, щоб впоратися з нею, тоді особистість задіює мисленнєвий процес конкретно до труднощів чи стресових подій.

Таким чином, румінація зrealізує інструментальну користь навчання (позитивне та негативне підкріплення) та/або формує метакогнітивні переконання про переваги чи недоліки даного процесу, а відтак задіює у кожної людини власну низку наступних функцій румінації: 1) пошук розуміння та інсайту; 2) запобігання ризику невдачі/приниження шляхом обмірковування, а не здійснення дії; 3) самомотивацію; 4) уникнення та мінімізацію критики від інших; 5) планування і підготовку; 6) контроль астенічних емоцій та почуттів; 7) уникнення «небажаного Я»; 8) втечу від проблем, які пов'язані з професією та повсякденною рутинною; 9) уникнення ризику та переживання краху; 10) підвищення інструментального розуміння шляхом задіяння низки спроб зрозуміти причини події, щоб краще запобігти майбутнім проблемам; 11) зниження почуття відповідальності та підвищення впевненості у своїх вчинках [3]. Отож румінація не завжди є патологічним мисленнєвим конструктом, адже при виникненні стресових подій в житті людини, вона може бути нормальною та корисною реакцією щодо їхнього розв'язання.

Джерела та література

1. Review article: the pathophysiology, differential diagnosis and management of rumination syndrome / J. Tack, K. Blondeau, V. Boecxstaens, N. Rommel. *Aliment Pharmacol Therapy*. 2011. Vol. 33 (7). P. 782–788.
2. Rumination syndrome in children and adolescents: a school survey assessing prevalence and symptomatology / Shaman Rajindrajith, Niranga Manjuri Devanarayana, Bonaventure Jayasiri, Crispus Perera. *BMC Gastroenterol*. 2012. Vol. 12. P. 163.
3. Distinct modes of ruminative self-focus: Impact of abstract versus concrete rumination on problem solving in depression / Watkins, E., & Moulds, M. *Emotion*. 2005. Vol. 5(3), P. 319–328.

УДК 911.5:[355.424.1]:37.091.12:005.963.3

Мешко Г., д-р пед. наук, проф.; Гавришок Б., канд. геогр. наук, доц.; Гавришок О.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

БЕЛІГЕРАТИВНІ ЛАНДШАФТИ ЯК СВДЧЕННЯ ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗАСІБ ВИХОВАННЯ

Анотація. Дослідження присвячене белігеративним ландшафтам, що є продуктом воєнних конфліктів. Белігеративні ландшафти є маркером руйнівного впливу воєнних дій на природне середовище і засобом виховання патріотизму. Вивчення белігеративних ландшафтів допомагає зрозуміти напрям природного розвитку природних екосистем, що зазнали руйнівного

впливу війни і сприяти їх консервації чи ренатурації. Наведено приклади белігеративних ландшафтів у Тернопільській області та досвід їх використання в екскурсійній діяльності з виховною метою.

Ключові слова: *белігеративний ландшафт, військові дії, виховання, краєзнавчо-туристична робота, світова війна, засіб виховання, патріотизм.*

Meshko H., Dr., Prof.; Havryshok B., Ph.D., Assoc. Prof.; Havryshok O.

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

BELIGERATIVE LANDSCAPES AS EVIDENCE OF MILITARY ACTIONS AND MEANS OF EDUCATION

Abstract. *The research is devoted to beligerative landscapes which are the product of military conflicts. Belligerent landscapes are a marker destructive impact of military actions on the natural environment and are a means of education patriotism. Studying belligerent landscapes helps to understand the direction of natural development of natural ecosystems which have been destroyed the impact of war. This knowledge contributes to the conservation or renaturation of landscapes. Examples of belligerent landscapes in the Ternopil oblast and the experience of their use in excursion activities with an educational purpose are given.*

Keywords: *belligerent landscape, military actions, education, local history and tourism work, world war, means of education, patriotism.*

Воєнні конфлікти мають значний вплив на екосистеми, який може бути негативним і тривати протягом значних проміжків часу. Для означення ландшафтних систем, перетворених чи сформованих військовими діями, в географії використовують термін «белігеративні ландшафти». Вивченням таких природно-антропогенних комплексів упродовж кількох десятиліть займаються вінницькі науковці. У нещодавньому дослідженні Г. Денисик зазначає, що «белігеративні ландшафти концентрують у собі історію найкритичніших моментів взаємовідносин між людьми, які знайшли відображення й у понівечених ландшафтах. Про це свідчать повсюдно наявні різновікові, чисельні й своєрідні ландшафтні комплекси воєнного походження: укріплені райони й окремі ділянки, обваловані городища, окремі оборонні вали й рови, сторожові кургани, окопи і вирви від вибухів, і бліндажі, на десятки кілометрів прослідковуються укріплені лінії тощо». [3, с. 24]. Ще у 2013 р. В. Давидчук [2] вперше запропонував ландшафтне обґрунтування відновлення території після військової діяльності.

Військові дії часто супроводжуються викидами токсичних речовин, відходами та іншими формами забруднення, що негативно впливають на ґрунти, водні джерела та повітря. Так, вибухи боєприпасів можуть призвести до викидів небезпечних хімічних речовин у повітря та до утворення штучних понижень і застоювання у них води. Це досить поширене явище на військових полігонах.

Військові дії руйнують природне середовище, що призводить до втрати життєвого простору для різноманітних видів тварин і рослин. Наприклад, знищення лісів або масове вбивство тварин може спричинити вимирання певних видів або зменшення їх чисельності. Так, на території Тернопільської області після Першої світової війни зникла дрохва. Це нелітаючий вид птахів, що проживав на межиріччі Стрипи і Серету, в межах степу «Панталиха».

Військові конфлікти можуть призвести до змін у способі життя та економічних умовах людей, що посилює антропогенний вплив на навколишнє середовище. Наприклад, зміна використання земель або зростання кількості відходів внаслідок військових дій часто поглиблює проблеми забруднення та втрати біорізноманіття. Військові конфлікти завжди пов'язані з масштабними вирубками лісів.

Белігеративні ландшафти наприкінці ХХ століття розглядалися як щось, що поступово відходить у минуле, чому немає місця у реаліях ХХІ ст. Проте їх активно вивчали в історико-археологічному аспекті, активно використовували у краєзнавчо-туристичній роботі.

Використання мілітарної історико-культурної спадщини у вихованні молодого покоління може бути темою спеціального дослідження. Окремі аспекти цієї проблеми розглядалися у праці А. Данилюка зі співавторами [1]. Автори зазначають, що «будь-які екскурсії можуть мати патріотичний характер, якщо вони ..., виховують любов до своєї держави, рідного краю, цікавість і повагу до їх історії, культури, духовності, традицій, екології, до героїв України усіх поколінь і їх боротьби за незалежність країни, повагу до земляків та іноземців, які розбудовували державу...» [1, с. 40].

Белігеративні ландшафти можуть мати помітне виховне значення. Вони завжди є «свідками» історичних подій, і їх можна розглядати як пам'ятники минулих конфліктів. Вони зберігають пам'ять про жертви війни та нагадують про важливі історичні події. Белігеративні ландшафти можуть бути використані як засоби для вивчення історії, географії та екології конфліктів. Вони надають можливість вивчити вплив воєнних дій на природне середовище та людське суспільство.

Прикладами белігеративних ландшафтів у Тернопільській області є численні руїни замків, які дуже часто хибно сприймаються як щось романтичне. Хоча, більш коректно подавати їх як продукт жорстоких воїн XVII ст. Хронологічно ближчими і менш міфологізованими є белігеративні комплекси Першої та Другої світових воїн. Наприклад, гора Лисоня неподалік Бережан та військові кладовища січових стрільців мають важливе значення для патріотичного виховання сучасної молоді. Виховний потенціал цих локацій активно використовується пластовими організаціями.

Менш відомими є залишки оборонних укріплень Першої світової на річці Стрипа. Добре зберегся тут, наприклад, залізобетонний командний бункер бригади «Больцано» у с. Бурканів. На цих теренах теж воювали Українські січові стрільці, зокрема й жіноча чота. Такі факти, у поєднанні з наявними белігеративними ландшафтами, варто використовувати у вихованні молоді, особливо сьогодні у реаліях повномасштабної війни в Україні.

Дослідження белігеративних ландшафтів сприяє розумінню наслідків війни та поширенню миру. У більшості країн Європи белігеративні ландшафти обох світових воєн використовуються як символи прагнення миру та міжнародного співробітництва з метою його збереження.

Вивчення впливу воєнних дій на ландшафти може допомогти у визначенні методів збереження та відновлення природних ресурсів. Останнє передбачає відновлення зруйнованих екосистем або захист вразливих територій від подальшого знищення. Белігеративні ландшафти часто є символами національного патріотизму та сформованої громадянської свідомості. Вони надають можливість вшанувати пам'ять про героїчний опір та жертви війни та спонукати до збереження миру.

Белігеративні ландшафти мають значний виховний потенціал як символи пам'яті, навчальні ресурси та засоби сприяння миру та співробітництву. Їх вивчення та збереження має важливе значення як для сьогоднішніх, так і майбутніх поколінь. Збереження белігеративних ландшафтів повинно слугувати нагадуванням про нашу відповідальність перед майбутніми поколіннями. Це свідчить про важливість збереження природних ресурсів та запобігання воєнним конфліктам, щоб уникнути руйнування навколишнього середовища та зберегти життя людей.

Дослідження белігеративних ландшафтів стимулює розвиток нових технологій для відновлення та охорони природного середовища. Це сприяє появі нових методів відновлення екосистем та зменшення негативного впливу воєнних конфліктів на природу. Ці комплекси виникли внаслідок руйнування природного середовища, але тепер вони розвиваються як унікальний складник цього середовища.

Вивчення белігеративних ландшафтів є своєрідним нагадуванням для суспільства про проблеми, пов'язані з війною, включаючи втрачені життя, руйнування інфраструктури та знищення природного середовища.

З іншого боку, белігеративні ландшафти – це частина культурної спадщини. Вони є більш чи менш популярними туристичними об'єктами. Дуже важливо під час організації екскурсій для студентів чи учнів правильно розставляти акценти, використовувати виховний потенціал цих об'єктів, а не створювати романтичний образ.

Джерела та література

1. Данилюк, А. М.; Коренюк, С. А.; Костоглодов, О. А. Роль екскурсії у патріотичному вихованні громадян. *«Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання»*: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (23–24 березня 2023 року, м. Черкаси). Черкаси: ЧДТУ, 2023. С. 39 - 41
2. Давидчук В. С. Ландшафтне обґрунтування реабілітації територій військової діяльності. *Географічна наука і освіта: виклики епохи*. Львів. Вид. центр. ЛНУ ім. Івана Франка. 2013. С. 5–7.
3. Денисик Г. І., Кізюн А. Г., Канський В. С. Белігеративні ландшафти України. *Український географічний журнал*. 2023. № 3, С. 23 – 34. DOI: 10.15407/ugz2023.03.023

УДК 159,98 (075,8) 316. 48 (075)

Сівчук П.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *В умовах військової агресії проти України і наслідків військових дій особливої актуальності набуває проблема управління конфліктами, що виникають в усіх сферах суспільного життя цивільного населення. Актуальність цієї проблеми обумовлена з однієї сторони особливими умовами і обмеженнями військового стану, а з іншої - необхідністю боротьби із внутрішніми проблемами і вадами суспільних відносин, які викликають природне незадоволення і спротив.*

Ключові слова: *конфлікт, агресія, управління конфліктами, війна, стрес, військовий стан.*

Sivchuk P.

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine

CONFLICT MANAGEMENT UNDER MARTIAL LAW

Abstract. *In the conditions of military aggression against Ukraine and the consequences of military actions, the problem of managing conflicts arising in all spheres of the social life of the civilian population becomes especially urgent. The relevance of this problem is due, on the one hand, to the special conditions and limitations of the military state, and on the other hand, to the need to fight internal problems and defects in social relations, which cause natural dissatisfaction and opposition.*

In the conditions of military aggression against Ukraine and the consequences of military actions, the problem of managing conflicts arising in all spheres of the social life of the civilian population becomes especially urgent. The relevance of this problem is due, on the one hand, to the special conditions and limitations of the military state, and on the other hand, to the need to fight internal problems and defects in social relations, which cause natural dissatisfaction and opposition.

Keywords: *conflict, aggression, conflict management, war, stress, martial law*

В умовах російської військової агресії українське суспільство показало себе достатньо зрілим, згуртованим і консолідованим. Проте це не зняло проблеми існування конфліктів, конфліктної взаємодії громадян в різних сферах суспільного життя. Зовнішня небезпека і військові дії не могли в принципі зняти проблему конфліктності інтересів і стосунків. В цій